

Maria Forys

Scenariusz na seminarium organizowane w ramach projektu „Opracowanie i wdrożenie kompleksowego systemu pracy z uczniem zdolnym”

1.	Tytuł zajęć: Psychospołeczne obszary funkcjonowania ucznia zdolnego
2.	Czas realizacji: 45 min
3.	Uczestnicy – do 32 osób, w tym: psychologowie, pedagodzy i nauczyciele, przedstawiciele Szkół i Miejsc Odkrywania Talentów.
4.	Cel główny: Opracowanie kompleksowego rekomendowanego modelu współpracy pomiędzy szkołami i Poradnią w pracy z uczniem zdolnym. Cele szczegółowe: • Poznanie podstawowych pojęć związanych z zdolnościami i uczniem zdolnym • Określenie funkcjonowania poznawczego i emocjonalno – społecznego uczniów zdolnych • Opis wybranych koncepcji ucznia zdolnego • Prezentacja ucznia zdolnego z dysleksją w badaniach i implikacjach praktyki edukacyjnej
5.	Planowane efekty, w tym wykaz nabywanych umiejętności Uczestnik spotkania rozwinie wiedzę z zakresu terminologii, definicji zdolności oraz wybranych koncepcji ucznia zdolnego. Uświadomi sobie rolę funkcjonowania poznawczego jak i emocjonalno – społeczne w kierowaniu rozwojem ucznia zdolnego. Ponadto uczestnik poszerzy wiedzę na temat ucznia „podwójnie wyjątkowego”, zapozna się z badaniami i wskazówkami do pracy z tego obszaru.
6.	Treści kształcenia 1. Wyjaśnienie pojęć: zdolności – uzdolnienia – talent uczeń zdolny – uczeń uzdolniony – uczeń utalentowany 2. Funkcjonowanie poznawcze i emocjonalno – społeczne ucznia zdolnego 3. Wybrane koncepcje ucznia zdolnego 4. "Uczeń podwójnie wyjątkowy" – zdolny z dysleksją- badania i implikacje Termin zdolności łączy się zwykle z pojęciem zdolności ogólnych, odnoszących się do inteligencji, a także ze zdolnościami szkolnymi lub akademickimi. Z poznawczego punktu widzenia przez zdolność rozumie się <i>różnice indywidualne w funkcjonowaniu procesów poznawczych, angażujących takie funkcje, jak pamięć, uwaga, a także obejmujących strategie rozumowania i przetwarzania informacji</i>¹. Najprostsza taksonomia zdolności dotyczy podziału na

¹ Limont W., *Uczeń zdolny. Jak go rozpoznać i jak z nim pracować*, GWP, Gdańsk 2005, s. 17.

zdolności **ogólne** i **specyficzne**. Wyznacznikiem tych pierwszych jest przede wszystkim inteligencja i myślenie, a także spostrzeganie, zapamiętywanie (wyuczalność), wyobraźnia, sprawność ruchowa (zręczność). Najczęściej zdolność ogólna łączona jest z pojęciem inteligencji, która według Tadeusza Lewowickiego stanowi *zdolność przystosowania się do nowych warunków i zadań*², zaś dla Włodzimierza Szewczuka jest ona *sprawnością myślowego wyodrębniania składników określonego materiału treściowego i ujmowania ich wzajemnych stosunków*³. Zdolności specjalne (nazywane zdolnościami kierunkowymi), powiązane są z konkretnym rodzajem działania.

Uzdolnienia to zdolności kierunkowe – specjalne, czyli takie właściwości (zdolności) ucznia, które stwarzają możliwości wysokich osiągnięć w konkretnej dziedzinie. Wśród uzdolnień specjalnych wskazać można np. poznawcze, językowe, literackie, matematyczne, techniczne, muzyczne, sportowe, plastyczne, pedagogiczne, społeczne i inne. Uczeń uzdolniony może, ale nie musi być bardzo zdolny (w rozumieniu wysokich zdolności ogólnych). Natomiast bardzo zdolny uczeń może nie być uzdolniony (brak zdolności specjalnych). Zrozumienie tej prawidłowości jest kwestią kluczową w kompetentnym diagnozowaniu i stymulowaniu rozwoju ucznia⁴. W tym kontekście, mówi się także o uczniu skutecznym, który trafnie rozpoznaje nauczycielską etykietę prymusa i dostosowuje się do niej. Wywiązując się z roli ucznia, osiąga oczekiwane rezultaty⁵.

Talent to z kolei specyficzny kompleks cech indywidualnych, ujawniających się najczęściej już w okresie wczesnego dzieciństwa u niewielu osób, prowadzący do szczególnego mistrzostwa w określonej dziedzinie. Talent *sugeruje bardzo wysoki poziom określonej zdolności specjalnej lub wiązki uzdolnień, które przejawiają się w ponadprzeciętnej łatwości nabywania wiedzy lub sprawności w danej dziedzinie*⁶. Stąd o talencie u uczniów mówimy wtedy, kiedy występuje on hierarchicznie wyżej niż uzdolnienie. Uczeń utalentowany to taki, który ma wybitny potencjał w jakiejś dziedzinie. Osoby uznawane za utalentowane to np. Michał Anioł, Leonardo de Vinci, Wolfgang Amadeusz Mozart. Zdolności zdaniem Jane Piirto – twórcy *Piramidy rozwoju talentu* występują u każdego i każdy rodzi się z konkretnymi predyspozycjami, czyli zdeterminowanym wyposażeniem genetycznym, określającym układ nerwowy, osobowość czy temperament. Zdolności towarzyszą uzdolnieniom kierunkowym, które w rozwoju dzieci są bliżej szczytu tejże piramidy. Na samym jej szczycie znajduje się talent rozumiany jako swoiste powołanie, czy wewnętrzna siła popychająca do aktywności, samorozwoju i samodoskonalenia.

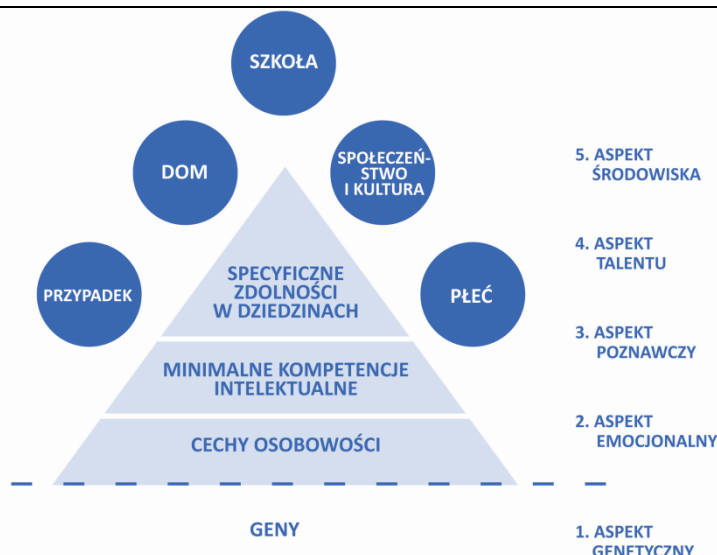
² Tamże, s. 289.

³ Szewczuk W., *Psychologia*, WSiP, Warszawa 1990, s. 224.

⁴ Bernacka R.E., *Identyfikacja i wspieranie rozwoju ucznia zdolnego i uzdolnionego w szkole*, Streszczenie wystąpienia, <<http://pppwlodawa.pl.doc>>, data dostępu 23.01.2013 r.

⁵ Turska D., *Skuteczność ucznia. Od czego zależy udana realizacja wymogów edukacyjnych*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2006.

⁶ Czaja-Chudyba I., *Odkrywanie zdolności dziecka*, AP, Kraków 2005, s. 20.

Rys. 1. Piramida rozwoju talentu wg J. Piirto⁷

Badania i obserwacje uczniów zdolnych potwierdzają, że sukces zawodowy tej grupy w niewielkim stopniu wiąże się z posiadanymi potencjalnymi zdolnościami, natomiast w znacznej mierze zależy od konkretnych właściwości osobowościowych, specyficznego układu sił i czynników środowiska oraz ich koincydencji, który – jak twierdzi David Feldman – *jest kluczowy dla krystalizowania się zdolności i ich rozwoju*⁸.

U uczniów zdolnych obserwuje się ponadto pewne cechy zachowania, które w opinii znawców zagadnienia mogą być przyczyną ich rzeczywistych trudności, mających swe źródła zarówno w **funkcjonowaniu poznawczym, jak i emocjonalno-społecznym**:

- ❖ Ucząc się szybko, skracając działania w toku rozwiązywania zadań intelektualnych, nie zawsze potrafią wyjaśnić, jak doszli do danego rezultatu. Ten wysoce ekonomiczny sposób pracy rzadko spotyka się ze zrozumieniem otoczenia. Pomawiani są więc o korzystanie z pomocy innych.
- ❖ W szkole nad lekcjami pracują lekko, z humorem, dowcipkując i żartując. Sprawia to, że postrzegani są jako mający lekceważący stosunek do zadań, mało odpowiedzialni.
- ❖ Preferują pracę w samotności, co bywa interpretowane jako przejaw zaburzenia w ich życiu społecznym.
- ❖ Niekiedy ukrywają zdolności, by nie wyróżniać się z grupy. „Maskowanie” zdolności wynika na o zdolności wynika na ogół z lęku przed „innością”, ale bywa też wymuszane przez grupę rówieśniczą, nauczycieli i szersze otoczenie społeczne.
- ❖ Miewają fantastyczne, niekiedy „dzikie” w opinii nauczycieli i rodziców, pomysły, które próbują realizować bez względu na istniejące warunki.
- ❖ Mówiąc akcentują elementy słabo dostrzegane i uznawane przez innych, co powoduje, że nie są rozumiani i doceniani, a w konsekwencji bywa źródłem ich buntu, niekiedy agresji.
- ❖ Są tolerancyjni wobec sprzeczności i wieloznaczności i wiele zagadnień

⁷ Piirto J., Talented children and adults..., dz. cyt., s. 30, [w:] Limont W., *Uczeń zdolny. Jak go rozpoznać i jak z nim pracować*. GWP, Gdańsk 2005.

⁸ Limont W., *Uczeń zdolny...*, dz. cyt., s. 18.

rozpatrują z różnych punktów widzenia, są odbierani jako spostrzegający i myślący nieprecyzyjnie itp. („mętniacy”).

- ❖ Wiele zagadnień ich interesuje, co sprawia, iż są spostrzegani jako powierzchowni. Uczniowie młodszy słabo panując nad swą ciekawością przerywają lekcje ciągłymi pytaniami. Staje się to przyczyną wyraźnej dezaprobaty ze strony nauczycieli.

Mówiąc o uczniach zdolnych należy pamiętać o innych ich właściwościach. Są to przeważnie osoby o sprecyzowanych zainteresowaniach, stosunkowo silnej motywacji i określonym stosunku do nauki i do nowości. Mówi się także o **asynchronii rozwojowej** uczniów zdolnych, której przyczyną jest wielość, różnorodność i intensywność doświadczeń powodująca nieharmonijny rozwój osobowości⁹. Niezwykle ważne jest zwrócenie uwagi na specyfikę silnej konstrukcji układu nerwowego tej grupy uczniów. Cecha ta sprawia, że ich możliwości w zakresie uczenia się są często większe niż innych osób. Większa jest również możliwość przechodzenia od jednego rodzaju czynności do innych zajęć oraz odporność na zakłócenia. Ponadto, są zdolni do przyswajania treści na wyższym poziomie uogólnień i abstrakcji. Jak zaznacza Joy Paul Guilford potrafią też myśleć w sposób oryginalny, a tok ich myślenia charakteryzuje się m.in. płynnością i giętkością¹⁰. Te ostatnie cechy składają się na twórczość, którą John E. Drevdahl określił jako (...) *zdolność do wszelkiego rodzaju kompetencji, wytworów lub pomysłów, które są w zasadzie nowe lub nowatorskie i nie były uprzednio znane osobie wytwarzającej*. [...] ¹¹.

W literaturze przedmiotu funkcjonuje pojęcie **uczeń podwójnie wyjątkowy, tj. uczeń ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi**¹² np. z trudnościami w uczeniu się (wynikającymi np. z dysfunkcji analizatorów, dysleksji, dysgrafii, dysortografii, dyskalkulii), lub np. uczeń z niepełnosprawnością, który jednocześnie przejawia uzdolnienia. Brak identyfikacji deficytów ucznia zdolnego i pracy nad nimi rodzi **Syndrom Nieadekwatnych Osiągnięć Szkolnych (SNOS)**. Wówczas uczeń zdolny osiąga wyniki poniżej swoich możliwości i oczekiwań otoczenia. Nie wykorzystuje swojego potencjału/zdolności.

Anies Al-Hroub wyróżnia wśród uczniów podwójnie wyjątkowych trzy grupy: w pierwszej z nich znajdują się uczniowie z ukrytymi deficytami, *które nie przeszkadzają w identyfikacji ich jako uzdolnionych*¹³, jednak powodują pewne trudności w szkole, a luka między oczekiwaniami a rzeczywistymi osiągnięciami szkolnymi tych uczniów, jest często duża. Do drugiej grupy można zaklasyfikować uczniów, których trudności w uczeniu się są nasilone na tyle, że zostały zidentyfikowane, „maskując” jednocześnie posiadane przez nich uzdolnienia. Uczniowie ci są zauważani przede wszystkim jako uczniowie z problemami, a nie uzdolnieni. Trzecią grupę stanowią ci uczniowie, których deficyty i uzdolnienia „nakładają się” na siebie, przez co są postrzegani jako uczniowie przeciętni, niekwalifikowani ani jako uzdolnieni, ani jako

⁹ Limont W., *Uczeń zdolny...*, dz. cyt., s. 88.

¹⁰ Guilford J.P., *Natura inteligencji człowieka*, PWN, Warszawa 1978.

¹¹ Popek S., *Człowiek jako jednostka twórcza*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2003, s.s. 13-14.

¹² Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 17 listopada 2010r. ws. zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach.

¹³ Al-Hroub A., *Developing assessment profiles for mathematically gifted children with learning difficulties at three schools in Cambridgeshire, England*, *Journal of Education for the Gifted*, nr 34(1), 2010.

	posiadający specyficzne deficyty. Charakterystyka ucznia „podwójnie wyjątkowego” oraz ucznia z SNOS wskazuje na konieczność prowadzenia rzetelnej diagnozy w przypadku tej grupy uczniów. Diagnoza ta powinna mieć charakter całościowy. Ponadto, powinna mieć charakter różnicowy, aby można było odnaleźć przyczynę obserwowanych problemów i podjąć odpowiednie działania kompensacyjno-wspierające. Trudności w uczeniu się i funkcjonowaniu społecznym, jakich mogą doświadczać uczniowie „podwójnie wyjątkowi”, wskazują, że działaniami identyfikującymi i diagnozującymi należy objąć jak najszerszą grupę uczniów. Liczne badania nad zdolnościami osób z dysleksją, przeprowadzone za granicą: Armstrong 1987, Congdon 1989, Davis 1995, Graves 1996, Gyarmatha 1995, Hornsby 1991, LaFrance 1996, Silverman 1995, Singleton 1988, Turner 1996, Thomson 1990, Watkins 1996, West 1991, Vitale 1995 przedstawiają osoby z dysleksją jako jednostki kreatywne i wybitnie uzdolnione, które posiadają umiejętności rzadko występujące wśród osób nie mających problemów z czytaniem.
7.	Sposoby realizacji działań: wykład, dyskusja
8.	Opis metod, form i środków dydaktycznych z uwzględnieniem pomocy multimedialnych oraz środków dydaktycznych - Uczeń zdolny w ujęciu holistycznym, PPT
9.	Opracowane pomoce dydaktyczne, karty pracy, materiały (z możliwością wydrukowania) – oddzielne pliki
10.	Opisy prezentacji do wykorzystania wraz z prezentacją i we. Opisem – materiałem do prezentacji - Uczeń zdolny w ujęciu holistycznym - (prezentacja w załączeniu)
11.	Środki dydaktyczne wspierające realizację treści zawartych w scenariuszu np.: opisy ćwiczeń, prezentacje, projekty zapisów, porozumień, regulaminów, zasad współpracy itp.
12.	Przypisy, linki oraz odsyłacze do konkretnych plików np.: dostępnych w internecie, literatury itp. Foryś M., <i>Zdolności osób z dysleksją w świetle literatury obcojęzycznej</i> [w:] „Dylematy edukacji artystycznej. Tom 2. Edukacja artystyczna a potencjał twórczy człowieka”, (red.)W. Limont i K. Nielek – Zawadzka, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2006. Foryś M., <i>Twórcze i zaburzone zachowania uczniów dyslektycznych – implikacje dla praktyki edukacyjnej</i> [w:] Jubileusz 50-lecia Poradni Psychologiczno – Pedagogicznej nr 4 im. Janusza Korczaka w Krakowie, Wyd. Czuwajmy, Kraków 2008. <i>Edukacja elementarna a diagnoza pedagogiczna</i>, red. M.Kochan – Wójcik, A.Krajna, Z.Kuklińska, E. Małkiewicz, Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli, Warszawa 2002 Bernacka R.E., <i>Identyfikacja i wspieranie rozwoju ucznia zdolnego i uzdolnionego w szkole</i>, Streszczenie wystąpienia, <http://pppwlodawa.pl.doc>, data dostępu 23.01.2013 r. Turska D., <i>Skuteczność ucznia. Od czego zależy udana realizacja wymogów edukacyjnych</i>, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2006 Czaja-Chudyba I., <i>Odkrywanie zdolności dziecka</i>, AP, Kraków 2005 Limont W., <i>Uczeń zdolny. Jak go rozpoznać i jak z nim pracować</i>, GWP, Gdańsk 2010

Dyrda B., „*Organizacja procesu kształcenia*” [w:] materiały pokonferencyjne ORE z wojewódzkich konferencji na temat: „Jakich systemowych rozwiązań kształceniu uczniów zdolnych potrzebuje współczesna szkoła?”, [www.ore.edu.pl/materiały z konferencji/organizacja-ksztacenia-ucznia-zdolnego](http://www.ore.edu.pl/materiały_z_konferencji/organizacja-ksztacenia-ucznia-zdolnego)

Uszyńska-Jarmoc J., *Sposoby identyfikacji rozwojowego potencjału intelektualnego a modele stymulowania rozwoju uzdolnień dzieci we wczesnym dzieciństwie* [w:] W. Limont, J. Cieślikowska (red.) *Wybrane zagadnienia edukacji uczniów zdolnych*, T.I, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2005

Al-Hroub A., *Developing assessment profiles for mathematically gifted children with learning difficulties at three schools in Cambridgeshire, England*, *Journal of Education for the Gifted*, nr 34(1), 2010.

<http://diamant.edu.pl/prezentacje/forys.pdf>

